

Kdor ne smuča, ni Slovinc

Borut Batagelj, **Izum smučarske tradicije: kulturna zgodovina smučanja na Slovenskem do leta 1941**. Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2009. 512 strani (Zbirka Zgodovinskega časopisa ; 38)

Zgodovina smučanja na Slovenskem je bila doslej v glavnem predmet poljudnih raziskav, ob pomanjkljivih metodoloških pristopih pa se je posvečala predvsem tehničnim vprašanjem, izpostavljala in reducirala zgodovino na posamezne dogodke, izume ali posameznike ali pa se lotevala izstopajočih tem slovenske smučarske zgodovine, iz katerih je obenem tudi pretirano pisala in gradila mite (bloško smučanje, Planica). Te razprave lahko na kratko označimo, da so zgolj slavile in čistile slovensko smučarsko zgodovino. Posledično se je izoblikovala tesna prepletenost kolektivne identifikacije Slovencev s smučanjem, izum slovenske smučarske tradicije je naš ljubi narod zaznamoval na vsakem koraku, smučarske prireditve pa so pri nas nacionalni prazniki brez primere.

Povsem drugačen, mnogo bolj moderen, širok, celovit, inovativen in izviren pristop k obravnavi kulturne zgodovine smučanja je ubral Borut Batagelj, ki se je lotil smučarske zgodovine v kontekstu strukturnih transformacij družbe na Slovenskem (modernizacija načina življenja, nov odnos do telesa, vzgoje, zdravega načina življenja (makrobiotika), nov pogled na gore, zimo). Kulturo smučanja je zajel sistematično in problemsko, v čim širšem smislu in v čim več njegovih podobah. Po svojem konceptu, tematiki in metodah široko zastavljeno zgodovino smučanja kot kulturne prakse z zelo dolgo zgodovino in transformacijami avtor noče obravnavati izolirano, temveč jo »poskuša z uravnoteženo interpretacijo čim bolj umestiti v družbeni oziroma kulturni kontekst obravnavanega časovnega loka«. Po mnenju avtorja je tako smučarsko kot tudi širšo

športno zgodovino potrebno opazovati skozi prava očala. Preseči je treba tradicionalen deskriptivno-dogodkovni model njenega podajanja in to lahko dosežemo samo z izvirnimi tezami, z nakazovanjem karakterističnih struktur in s preglednim in uravnoteženim podajanjem značilnosti iz samega razvoja smučanja na Slovenskem do druge svetovne vojne, s katero avtor kronološko omejuje in zaključuje svojo raziskavo.

Slovensko »smučarijo« kot primer kulturno-zgodovinske prakse avtor ne obravnava kot nekašen izoliran otok, temveč je raziskavo vpel v nadnacionalne okvire. V njih je iskal vrednosti, ki jih je dosegalo zgodovinsko slovensko smučanje v obeh smereh. Batageljeva kulturna zgodovina smučanja je izvirna v podajanju smučanja kot novega izuma tradicije, v razlikah med tradicionalnimi in modernimi koncepti smučanja, v strukturnih odnosih do samega življenja, telesa, prostega časa, gora in zime ter vzpostavljanja procesov poznejše institucionalizacije, specializacije in mehanizacije smučanja v času med obema svetovnima vojnoma. Posvetil se je tudi proučevanju značilnosti smučanja glede na spol ter se poglobil v zdravstveno-etične značilnosti tega zimskega športa. Navkljub nadvse obsežni

monografiji, ki bogati slovensko zgodovinopisje, pa avtor še vedno ostaja skromen in pripominja, da ob vsem tem preostajajo še mnoga prazna polja, ki jih bo potrebno s pritegnitvijo novega arhivskega gradiva še bolj natančno in podrobno raziskati, torej še marsikaj na novo osvetliti.

A kljub temu je Batageljeva obsežna monografija sintetičen in lep prikaz dolgotrajnega procesa, kako je smučanje počasi postajalo v slovenski družbi do druge svetovne vojne »mainstream«. Svoj zgodovinarski talent je pokazal s tem, da je obravnavanim virom znal zastaviti prava vprašanja in da je kulturno in socialno zgodovino smučanja postavil v pravi kontekst. Smučanje na Slovenskem kot del več kot tristoletne dokumentirane zgodovine, torej od Valvasorjevega opisa »čudne hoje po zasneženih hribih« v *Slavi vojvodine Kranjske* iz leta 1689 naprej, je bilo po mnenju Batagelja še kako močno podvrženo dolgoročnim transformacijam družbenih in osebnostnih struktur. Smučanju kot fenomenu je zato premišljeno nastavljal več zank, v katere naj bi se ujele in razbrale njegove korenine, ki so v končni fazi smučanju omogočile premik in dvig v na Slovenskem priljubljeno množično prakso, po drugi strani pa si je prizadeval spremljati procese preoblikovanja smučanja v stopnjo, ki se je v postmodernih časih preoblikovala v razne oblike (npr. smučanje na vodi), ki nimajo več veliko skupnega z izvornimi (tradicionalnimi) oblikami smučanja. Razpršitev modernih oblik smučanja od konca 19. stoletja naprej je po celem svetu v različnih kulturnih okoljih sprožila različne reflekse in konstrukte oblik identificiranja, ki so se kazale tako skozi interpretacijo smučanja kot tudi skozi oblike udejstvovanja.

In ne nazadnje. Batagelj se v svoji monografiji ni mogel izogniti tudi »zmagoviti temi« slovenskega zgodovinopisja – to je procesom slovenskega nacionalnega oblikovanja. K temu najpogosteje seciranemu problemu slovenske zgodovine je pristavil še smučarski lonček. Praksi vzpostavljanja številnih izumov tradicij skozi proces narodne emancipacije se namreč po mnenju avtorja izvrstno prilega tudi sidranje smučanja v slovenski nacionalni imaginarij, saj je kljub temu, da je smučanje v več zgodovinskih obdobjih odigralo zelo vidno vlogo v vzpostavljanju kohezivnosti slovenske identitete, ostajalo pogosto spregledano. Toda že v času med obema vojnama je smučanje na svoji poti k »nacio-

nalnemu športu« ustrezalo vsaj dvema najpomembnejšima kriterijema. V napadalni akciji, da postane prvo med slovenskimi športi, mu je hrbet krila tako zgodovina z izročilom starosvetnega bloškega smučanja, kot tudi aktualna vitalna smučarska scena, ki je s prizadevanji na več poljih (tekmovalnem, turističnem, vojaškem, šolskem itd.) delovala na uresničitvi zamišljenega kolektivnega poslanstva.

Svojo obsežno erudicijo o kulturnem fenomenu smučanja avtor pokaže že ob prikazu predmoderne smučarske dobe, starosvetnega bloškega smučanja in vprašanja njegovega izvora. Ne samo, da je izredno podkovan tako z domačo kot tujo obravnavo tega problema, temveč pokaže kakovost in odliko pravega zgodovinarja tudi s svojo procljivo kritičnostjo, s tem, da se ne da enostavno zavesti vse doslej mnogokrat citiranemu pasusu iz Valvasorjeve *Slave vojvodine Kranjske*, temveč opozori, da se mora poleg tega pozorno brati, upoštevati ter analizirati tudi doslej zanemarjene dopolnitve Valvasorjeve »desne roke«, nürnbergškega »korektorja« Erazma Franciscija, kar da podobi starosvetnega smučanja seveda povsem drugačno podobo. Tradicionalno prometno bloško smučanje, ki je ljudem v specifičnih in težkih razmerah predstavljalo strategijo preživetja, ni bilo športno, temveč spontano, neinstitucionalizirano, bilo je neregulirana oblika smučanja. Stare bloške smučice so domačinom služile bolj za hojo, medtem ko so moderne smučice namenjene smuki. Od pojava modernega smučanja, torej od konca 19. stoletja naprej, je bloško smučanje postopoma izumiralo, smrtni udarec pa so mu zadali ukrepi italijanskih okupatorjev leta 1942.

Avtor pokaže, da je bila bloška oblika ljudskega smučanja ravno zaradi neverjetnega razmaha, ki ga je doseglo moderno športno smučanje, ob prvih stikih z njim obsojena na propad in životarjenje. Posebej pa se posveti zlasti mitološkim razsežnostim bloškega smučanja. Pretekla smučarska literatura je namreč en sam nekritičen panegirik bloškega smučanja s številnimi mitološkimi atributi, ki so močno zaznamovali slovensko smučarsko identiteto. Zgodovinsko odkrivanje tega fenomena se je torej povežalo z ustvarjanjem mita o konkretnem nacionalnem športu. Bloško smučanje je stopilo v središče zanimanja javnosti šele ob prodoru modernega smučanja, prej pa so ga obravnavali samo kot etnološko redkost. Za postavljanje smučanja

na vidno mesto v slovenskem športu je zadoščalo že nekaj podatkov, najpogosteje omenjeni ekskluzivni citat iz Valvasorja. Med obema vojnama se je smučanje mitologiziralo in prelevilo v Slovencem lastni »nacionalni šport«, dokaz njegovega obstoja pa naj bi bilo tradicionalno bloško smučanje, ki se je do takrat že zasidrilo v slovenski kolektivni zgodovinski spomin. V tridesetih letih 20. stoletja je bila na Slovenskem že sprejeta stereotipna predstava, ki je v marsičem temeljila na vzpostavljanju navidezne kontinuitete med starosvetnim in modernim smučanjem. Šlo je torej za umetno vzpostavljeno vez v tradiciji, za retorični izum in zlorabo tradicije. Izrazoslovje za smuči in smučanje naj ne bi bilo samo naš narodni ponos, temveč živ dokaz naše smuške zgodovine, važen kulturni faktor, ki naj bi nam še v mnogih ozirih prinesel koristi in ker smo edini narod s smuško zgodovino v južni in srednji Evropi, lahko s tem opozarjamo tudi ves svet. Avtor je seveda kritičen do takšnih mitoloških stališč, do takšnih načrtnih konstruktov. Šlo naj bi za prenapihnjeno retoriko, za propagando modernega smučanja kot dediščine naših starodavnih prednikov.

Preoblikovanje smučanja v kontroliran in reguliran proces civiliziranja, ki je družbeno sprejemljiv, se je pri nas dogajalo na prelomu 19. in 20. stoletja, dokončno pa pride do njegovega preoblikovanja v obdobju med obema vojnama. Ključni temelj za uveljavitev smučanja kot modernega športa in prostočasne aktivnosti je bila modernizacija družbe. Eden izmed vzrokov za nastanek modernega smučanja je bil gotovo tudi nov odnos do gora, razvoj planinstva (od individualnih do množičnih in končno še nacionalistično obarvanih obiskov gora) kot nov odnos do zime, ki se je podobno kot tisti do gora z uveljavljanjem novih človekovih praks spreminjal. Smučanje je s svojim pojavljanjem v športnih krogih, med planinci, gozdarji, vojaki ter v šolah postalo že v letih pred prvo svetovno vojno prepoznaven fenomen. Takrat so vzpodbude za smučarske začetke prihajale v glavnem še od zunaj, smučanje pa je bilo vedno le del nekih širših sistemov. Kot prostočasna dejavnost pa se je na Slovenskem začelo razvijati šele v obdobju med obema vojnama, ko se je začelo tudi institucionalizirati (Jugoslovanska zimskošportna zveza, društva, klubi). S tem se je vzpostavil temeljni okvir za opazen družbeni dvig smučanja. S tehnološkim napredkom in z umestitvijo smučanja v nove ali že obstoječe organizacije so postale dostopnejše tudi oprema, pot k terenom

in učenje smučanja. Razvijati se je začela celostna infrastruktura, krepil se je zimski turizem, številna tekmovanja pa so poleg propagandnega učinka proizvajala tudi nove ljudske idole. Tudi prvotno gentlemanstvo, fair play in amaterizem kot osnovne vrednote športa so se vse bolj izgubljale, vedno bolj sta štela le še dosežek in spektakel.

V tridesetih letih so se slovenski smučarji v športno tekmovalnem smislu prelevili iz »smučarskih eksotov« v pomemben faktor mednarodnega smučanja. Smučanje na pragu druge svetovne vojne torej nikakor ni bilo več lokalno ali socialno omejeno razvedrilo, ampak vedno bolj množičen fenomen. Oblikovalo se je v eno glavnih slovenskih značilnosti, vzporedno s procesom »izumljanja tradicije« pa je bil formiran tudi stereotip o smučanju kot slovenskem »nacionalnem športu«, ki se ga pogosto razumeva kot (še dandanes močno prisotno) zgodovinsko dejstvo.

Skratka. Borut Batagelj kot profesionalni zgodovinar je napisal hvalevredno, kratkočasno in obsežno znanstveno monografijo o kulturni zgodovini smučanja na Slovenskem, v kateri je izvrstno pojasnil izvor stereotipa o smučarjih Slovencih. Knjigo zato toplo priporočam zainteresirani javnosti.

Andrej Studen